

تحلیل رابطه پرسه‌زنی سایبری با تعدی غیراخلاقی سایبری و احساس

شادکامی دانشجویان

دکتر رحمت‌اله مرزوقی، دکتر الهام حیدری*

گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شیراز
(تاریخ دریافت: 96/4/7، تاریخ پذیرش: 96/6/11)

چکیده

زمینه: به نظر می‌رسد که استفاده غیر تحصیلی و گشت زنی‌های بی‌هدف در اینترنت می‌تواند عواقب منفی مانند قربانی شدن در برابر مزاحمت‌های غیراخلاقی سایبری و کاهش احساس شادی برای دانشجویان داشته باشد. لذا، هدف پژوهش تحلیل روابط رفتار «پرسه‌زنی سایبری» با «تعدی غیراخلاقی سایبری» و «احساس شادکامی» بود.

روش: پژوهش حاضر توصیفی از نوع همبستگی و نمونه تحقیق شامل 197 نفر از دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شیراز بود، که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی، انتخاب شدند. ابزارهای پژوهش شامل مقیاس‌های سه گانه پرسه‌زنی سایبری، تعدی غیراخلاقی سایبری و احساس شادکامی بود که پس از محاسبه روایی و پایایی، بین نمونه توزیع شود، و داده‌ها نیز با استفاده از مدل معادلات ساختاری تحلیل شدند.

یافته‌ها: پرسه زنی سایبری رابطه مثبت و معناداری با آسیب‌پذیری دانشجویان از تعدی‌های غیراخلاقی سایبری دارد. همچنین، پرسه زنی سایبری و آسیب‌پذیری از تعدی‌های غیراخلاقی سایبری رابطه منفی و معناداری با احساس شادکامی دانشجویان دارد. **نتیجه‌گیری:** با افزایش سطح آگاهی دانشجویان جهت کاهش پرسه‌زنی سایبری می‌توان آسیب‌پذیری از تعدی‌های غیراخلاقی سایبری را کاهش داد و زمینه استفاده بهینه از فضای سایبری را فراهم نمود و باعث افزایش احساس شادکامی دانشجویان شد.

کلیدواژه‌گان: پرسه‌زنی سایبری، احساس شادکامی، تعدی غیراخلاقی سایبری

سر آغاز

از زمانی که فناوری‌ها رشد و توسعه سریع و خارق‌العاده‌ای یافتند، رایانه‌ها و فناوری‌های اینترنتی بخش مهمی از امور و واقعیت‌های زندگی مردم جهان را در بر گرفت. تأثیرات چنین شرایطی به‌گونه‌ای گردیده است که رایانه و فناوری‌های اینترنت پایه و اساس بسیاری از پدیده‌های الکترونیکی مانند ارتباطات الکترونیکی¹، آموزش الکترونیکی²، سلامت الکترونیکی³، تجارت الکترونیکی⁴ و مانند اینها می‌باشد(1). البته، علیرغم همه منافع که حضور گسترده فناوری در زندگی انسان داشته است، اما با ایجاد وابستگی انسان به خود، اثرات منفی متعددی نیز بر زندگی آنان داشته است، که از جمله آثار منفی آن، ایجاد «رفتار پرسه‌زنی سایبری»⁵ است.

رفتار پرسه‌زنی سایبری در محیط دانشگاهی به معنای استفاده دانشجویان از فضای سایبری برای انجام مقاصد شخصی و

فعالیت‌های غیرعلمی و تحصیلی است که شامل رفتارهایی مانند انجام بازی‌های اینترنتی، استفاده از شبکه‌های اجتماعی و خرید آنلاین و امثال اینها می‌باشد(1). این رفتارها در شرایطی صورت می‌گیرد که اطلاع رسانی‌های لازم از سوی مراکز کامپیوتر به دانشجویان برای استفاده بهینه و علمی از فناوری‌های دانشگاه نیز صورت می‌پذیرد. در واقع، پرسه‌زنی سایبری شامل تمایل و رفتار دانشجویان به استفاده از اینترنت در موارد غیرمرتبط با فعالیت‌های غیردرسی در طول ساعات کلاسی می‌داند(2). چرا که اغلب مشاهده می‌شود که دانشجویان از ابزارهای سیار الکترونیکی خود مانند موبایل، تبلت و لپ تاپ برای فعالیت‌های غیردرسی مانند چک کردن ایمیل‌ها و به اشتراک گذاری داده در فیس بوک و امثال آن استفاده می‌کنند(3). شدت این گونه رفتارها هنگامی است که دانشجویان از فناوری‌های سیار برای انجام فعالیت غیردرسی و در حین تدریس

* نویسنده مسؤول؛ نشانی الکترونیکی: eheidari22@gmail.com

مهمترین مشخصه‌های رفتارهای تعدی گرایانه غیراخلاقی در فضای سایبری که آن را از اشکال سنتی تعدی به حقوق دیگران متمایز می‌سازد، امکان پنهان نمودن عمل و هویت فرد خاطی، انجام جرایم به دور از محدودیت‌های زمانی و مکانی (داخل یا خارج از مدرسه) و با استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی الکترونیک می‌باشد (9). بررسی‌ها نشان می‌دهد که یکی از مهمترین دلایل وقوع چنین پدیده‌ای نیز سهولت دسترسی به اینترنت از طریق فناوری‌هایی است که دسترسی به «وب» را میسر می‌سازد، می‌باشد (10). برخی از این فناوری‌های شامل تلفن، موبایل، تبلت، رایانه، ایمیل، شبکه‌های اجتماعی، چت روم‌ها، برنامه‌های پیام رسان فوری و مانند اینها می‌باشند (11). اما به‌طور کلی انواع گوناگونی از تعدی‌های غیراخلاقی سایبری وجود دارد که شامل موارد زیراند (10):

1. تعدی نیابتی⁹: ارسال مطالب مبتذل و گستاخانه در مورد کسی از طریق یک گروه اینترنتی، ایمیل، و یا سایر وسایل الکترونیکی
2. تاذی سایبری¹⁰: ارسال پیام‌های توهین‌آمیز به‌طور مکرر از طریق رسانه‌های جمعی و یا سایر وسایل الکترونیکی به دیگران
3. تزهیب سایبری¹¹: روشی برای آزاد و اذیت آنلاین دیگران با استفاده از تهدید، ارعاب و ارسال پیام‌های مختلف با هدف ترساندن آسیب رساندن به افراد
4. تشویش سایبری¹²: به معنای بیان اظهارات خلاف واقع و باطل در مورد فرد قربانی از طریق ارسال پیام کوتاه یا ایمیل برای سایر افراد به منظور تخریب ذهنیت دیگران نسبت به فرد مورد نظر
5. تعدی از نوع خود بدلی سایبری¹³: خود را به جای فرد دیگری جا زدن و ارسال پیام‌هایی ناشایست با نام آن فرد برای دیگران با هدف تخریب فرد مورد نظر
6. افشاء سایبری¹⁴: ارسال اطلاعات خصوصی دیگران یا نوشتن مطالب خلاف واقع و شرم‌آور درباره فرد قربانی و ارسال آن برای دیگران

بررسی‌ها نشان می‌دهد که آسیب‌پذیری از تعدی‌های غیراخلاقی سایبری پدیده‌ای شایع در بین دانشجویان است، و جلوگیری از آن نیازمند توسعه و اجرای برنامه‌هایی است که دانشجویان، دانش‌آموزان، خانواده‌ها و معلمان را درگیر آموزش‌های مناسب برای مقابله با این پدیده نماید (10 و 12-14). قربانی شدن در برابر تعدی‌های غیراخلاقی سایبری در بین دانش‌آموزان و دانشجویان می‌تواند عواقب منفی همچون عملکرد تحصیلی ضعیف، ترک تحصیل، خشونت‌های فیزیکی، افسردگی، خودکشی و مانند اینها در پی داشته باشد، و البته این موارد نیز اغلب از خانواده و دیگران پنهان نگه‌داشته می‌شوند (15). به هر حال، یکی از مهمترین عواقب منفی قربانی

استاد در ساعات کلاسی و یا زمانی که استاد این ابزارهای الکترونیکی را برای بررسی و انجام امور کلاسی اختصاص می‌دهد، بروز می‌کند. البته در چنین حالتی تشخیص انجام فعالیت غیردرسی از فعالیت درسی دانشجو به‌وسیله استاد دشوار می‌باشد و ممکن است که حتی استفاده‌های غیرمجاز و غیر اخلاقی از این فناوری‌ها در زمان کلاسی صورت گیرد (4). بنابراین، پرسه زنی سایبری دانشجویان از دو منظر می‌تواند مورد ملاحظه قرار گیرد، یکی استفاده از فناوری‌ها و خدمات اینترنتی دانشگاه برای انجام امور و مقاصد شخصی و غیر تحصیلی، و دیگری استفاده از اینترنت و فناوری‌های سیار در زمان کلاس و حین تدریس استاد می‌باشد.

تاکنون نیز انواع مختلفی از پرسه زنی سایبری مطرح گردیده است. از یک دیدگاه پرسه زنی سایبری می‌تواند شامل چک کردن و ارسال ایمیل، خواندن اخبار، مشاهده بازی‌های ورزشی و خرید اینترنتی باشد (5). در یک نگاه کلی تر می‌توان گفت که، پرسه زنی سایبری می‌تواند شامل اموری همچون چک کردن ایمیل‌های شخصی، گشت و گذار در وبلاگ‌ها، انجام بازی‌های آنلاین، سرگرمی، خرید، وقت گذرانی، یادگیری‌های شخصی با سر زدن به گروه‌های تخصصی، بازدید کوتاه از سایت‌های خبری، ورزشی و انجام مکالمات کوتاه شخصی و دانلودهای غیرمجاز باشد (6). البته پرسه زنی سایبری می‌تواند آثار منفی بر فرهنگ، کارآمدی، ایمنی و امنیت افراد داشته باشد و زندگی تحت تاثیر قرار دهد (6). نتیجه این اقدام بر یادگیری دانشجویان می‌تواند متمرکز شدن توجه دانشجو به انجام فعالیت‌هایی غیر از فعالیت‌های تحصیلی و در نتیجه کاهش سطح عملکرد وی باشد (1). از سوی دیگر، پرسه‌زنی سایبری می‌تواند آثار منفی بر امنیت و در نتیجه سلامت روان نیز افراد داشته باشد و احساس شادی و نشاط آنان را که مهمترین مؤلفه در ایجاد انگیزه کار و فعالیت دانشجویان است، را کاهش دهد. کاهش احساس شادی و نشاط در افراد تحت تاثیر استفاده مفرط و نامناسب از فناوری می‌باشد. یکی از این‌گونه شرایط منفی نیز، آسیب‌پذیری و زیان دیدن دانشجویان از تعدی‌های غیراخلاقی سایبری می‌باشد.

به‌طور کلی، اخلاق⁶ به صفات پایدار درونی اطلاق می‌شود که می‌تواند فضیلت و منشاء رفتار و گفتار خوب شود، و اگر این صفات مثبت در فرد شکل نگرفته باشد می‌توانند رذیلت و منشاء رفتار و گفتار بد باشد (7). رفتارهای غیراخلاقی به دو شکل سنتی و مدرن با استفاده از ابزارهای الکترونیک اتفاق می‌افتد. نوع الکترونیک رفتارهای غیراخلاقی می‌تواند در قالب تعدی‌های غیراخلاقی سایبری⁷ به حقوق دیگران بروز کند، که می‌تواند به معنای انجام اقدامات غیراخلاقی هدفمند و متجاوزانه به‌وسیله یک فرد یا گروه با استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی⁸ الکترونیک و به‌صورت مکرر و یا در برهه‌ای از زمان علیه افرادی باشد که قربانی این‌گونه تعدی‌گری‌ها قرار می‌گیرند، و کمتر قادر به دفاع از خود می‌باشند (8).

تعدی‌های اخلاقی سایبری شدن بروز افسردگی و کاهش سطح نشاط و احساس شادکامی دانشجویان است که می‌تواند عملکرد تحصیلی آنان را کاهش دهد.

احساس شادکامی¹⁵ به‌عنوان یکی از مهمترین متغیرهای بحث برانگیز در روانشناسی مثبت‌گرا و عاملی موثر در بسترهای اجتماعی، اقتصادی و سیاسی در جوامع می‌باشد که توجه بسیاری از پژوهشگران را برانگیخته است (16). بررسی فلسفه یونان باستان نیز نشان می‌دهد که شادکامی همیشه موضوعی قابل توجه بوده است. لذا تعاریف مختلفی از شادکامی در بین متفکران یونان باستان و سایر جوامع مانند ارسطو، کنفوسیوس و اندیشمندان دوران روشنگری تا به امروز و به ویژه رویکرد روانشناسی مثبت‌گرا بوده است (17). به‌طور کلی، شادکامی یک حالت عاطفی و هیجانی است که با احساس لذت و رضایت شناخته می‌شود و اغلب با روحیه مطلوب، خرسندی، رفاه، رضایت از زندگی، پیری با احساس موفقیت، کیفیت زندگی و زندگی خوب همراه است (18). لذا افراد شادکام کسانی هستند که احساس جوانی، قدرت، بصیرت و دانایی و کارآمدی نموده و امید و اعتماد به نفس آنان در سطح بالایی می‌باشد و مضافاً این افراد پایبند به اعتقادات و باورهای مذهبی خود هستند (19). منافع احساس شادکامی در افراد می‌تواند مواردی همچون افزایش خلاقیت، استقامت، مهربانی، فعالیت گروهی، خودپنداره مثبت، سلامت جسمی و روانی، تعادل هیجانی، افزایش امید به آینده، نگرش مثبت نسبت به خود و دیگران، افزایش روابط اجتماعی، افزایش تمایل به کمک در دیگران و تصمیم‌گیری بهتر باشد (17 و 18).

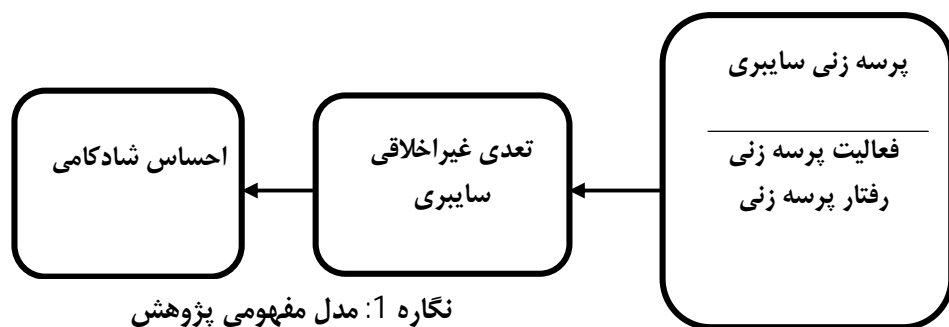
احساس شادکامی می‌تواند تحت تأثیر عوامل مختلفی به‌ویژه عوامل محیطی افزایش یا کاهش یابد. شادکامی با رفتار اخلاقی رابطه مثبت و دو سویه‌ای دارد (16). همچنین، احساس شادکامی در دانشجویان می‌تواند نتیجه کاهش سطح استرس در آنان باشد، و درعین حال همین احساس شادی نیز می‌تواند مانع ایجاد استرس در افراد گردد و هوش هیجانی آنها را ارتقاء بخشید، و حتی با ایجاد احساس آرامش در افراد باعث بهبود فعالیت‌های ذهنی و در نتیجه ارتقاء سطح عملکرد تحصیلی دانشجویان شود (20). با این حال نکته مهم آن است که این احساس می‌تواند تحت تأثیر آموزش در افراد افزایش

یابد (21). به همین دلیل، ایجاد و تقویت احساس نشاط در دانشجویان نیازمند سیاست‌گذاری و انجام اقدامات عملی توسط مسئولان نظام آموزشی است (22). چراکه اگر دانشجویان نتوانند احساسات خود را مدیریت کنند و تحت تأثیر عواملی که احساس شادی آنان را کاهش می‌دهد، قرار نگیرند، نه تنها شرایط زندگی عمومی آنها بهبود می‌یابد، بلکه می‌توان نتایج مثبت آموزشی برای فرد و نظام آموزشی داشته باشد. از جمله عوامل دیگری که می‌تواند با احساس شادکامی دانشجویان ارتباط داشته باشد، فضای سایبری و رشد فناوری‌هایی است که در سال‌های اخیر به شدت با زندگی انسان‌ها پیوند خورده است. لذا اگر دانشجویان با آموزش مهارت‌های صحیح، استفاده بهینه از فناوری را کسب کنند و کمتر درگیر رفتارهای ناکارآمدی همچون پرسه زنی سایبری شوند، احتمال قربانی شدن و آسیب دیدن آنها در برابر تعدی‌های غیراخلاقی سایبری کاهش می‌یابد و در نتیجه کمتر دچار افسردگی و یا کاهش احساس نشاط و شادکامی خواهند شد.

تاکنون پژوهش‌های مختلفی پیرامون متغیرهای مورد نظر این پژوهش صورت گرفته است. به‌عنوان مثال نتایج برخی پژوهش‌ها نشان می‌دهد که بین رفتار پرسه زنی سایبری و تعدی‌های غیراخلاقی سایبری رابطه مثبت و معناداری وجود دارد (23 و 24). پژوهش‌ها حاکی از آن است که رابطه منفی و معناداری بین تعدی‌های غیراخلاقی سایبری و احساس شادکامی در افراد وجود دارد (25-29). نتایج برخی از پژوهش‌ها نیز حاکی از ارتباط منفی و معنادار بین پرسه زنی سایبری و احساس شادکامی می‌باشد (30-33). اما باین‌حال تا کنون پژوهشی که به بررسی بررسی توأمان ارتباط رفتار پرسه زنی سایبری با تعدی‌های غیراخلاقی سایبری و احساس شادکامی دانشجویان و روابط همزمان آنها پرداخته باشد، صورت نگرفته است بر این اساس و با توجه به پیشینه پژوهشی و نظری به منظور بررسی همزمان و توأمان متغیرهای مذکور، مدل مفهومی پژوهش در نگاره (1) نشان داده شده است.

روش

هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه رفتار پرسه‌زنی سایبری با آسیب

ضریب آلفای کرونباخ 0/71 بود که بیانگر قابل قبول بودن پایایی پرسشنامه است (37).

لازم به ذکر است که پس از اخذ مجوزهای لازم، پرسشنامه‌ها بین گروه نمونه توزیع و به آنها اطمینان داده شد که اطلاعات شخصی آنان محرمانه باقی می‌ماند و از پاسخ‌های آنان بدون ذکر نام آنان استفاده خواهد شد. در طول پاسخ دانشجویان به پرسشنامه‌ها به سوالات آنها پاسخ داده شد و در نهایت پرسشنامه‌ها گردآوری گردید. به‌منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز از نرم افزارهای SPSS نسخه 21 و Lisrel8.8 و همچنین، روش‌های آماری توصیفی شامل میانگین و انحراف استاندارد و آمار استنباطی شامل ضریب همبستگی پیرسون و مدل معادلات ساختاری استفاده گردید.

یافته‌ها

از آنجا که هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه رفتار پرسه زنی سایبری با قربانی شدن در برابر تعدی‌های غیراخلاقی سایبری و احساس شادکامی دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شیراز بود، از «مدل معادلات ساختاری» برای تعیین روابط علی بین متغیرهای پژوهش استفاده گردید. اما قبل از ارزیابی مدل و برازش آن، میانگین، انحراف استاندارد و همبستگی بین متغیرها محاسبه گردید. نتایج نشان داد که کمترین میانگین مربوط به احساس شادکامی دانشجویان است که پایین تر از حد متوسط (3) است و این در حالی است که آسیب پذیری از تعدی‌های غیراخلاقی سایبری بیشترین میانگین را به خود اختصاص داده و بیشتر از حد متوسط (3) می‌باشد (جدول شماره 1).

جدول 1. میانگین و انحراف استاندارد هر یک از

متغیرهای پژوهش

متغیر	پرسه زنی سایبری	تعدی غیراخلاقی سایبری	احساس شادکامی
میانگین	2/95	4/2	2/64
انحراف استاندارد	0/65	0/76	0/70

نتایج حاصل از آزمون همبستگی پیرسون نشان داد که بین «رفتار و فعالیت» پرسه زنی سایبری و قربانی شدن در برابر تعدی‌های غیراخلاقی سایبری رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. در حالی که بین رفتار پرسه زنی سایبری و قربانی تعدی‌های غیراخلاقی سایبری شدن با احساس شادکامی در دانشجویان ارتباط منفی و معنادار وجود دارد (جدول شماره 2).

پذیری از تعدی‌های غیراخلاقی سایبری و احساس شادکامی دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شیراز بود. روش تحقیق حاضر به‌لحاظ هدف کاربردی و به‌لحاظ روش توصیفی و از نوع همبستگی بود. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شیراز بود که در سال تحصیلی 1395-1396 مشغول به تحصیل بوده‌اند. که از بین آنها 204 نفر با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب گردیدند و پرسشنامه بین آنها توزیع شد که در نهایت از بین پرسشنامه‌های توزیع شده 197 مورد برگشت داده شد. لازم به ذکر است که از این تعداد 60/4% (119 نفر) زن و 39/6% (78 نفر) مرد بودند. همچنین 43/1% (85 نفر) در مقطع استیوودنتی، 33% (65 نفر) در مقطع اینترنی و 23/9% (47 نفر) در مقطع اکسترنی مشغول به تحصیل بودند.

به منظور بررسی رفتار پرسه‌زنی سایبری دانشجویان از پرسشنامه سنجش رفتار پرسه‌زنی سایبری دانشجویان استفاده گردید. این پرسشنامه دارای دو بعد اصلی یعنی رفتار پرسه‌زنی سایبری (دلایل پرسه زنی سایبری) و فعالیت‌های پرسه زنی سایبری (انواع پرسه زنی سایبری) ساخته شده است. پایایی این ابزار بر اساس ضریب آلفای کرونباخ برای هر یک از زیر مقیاس‌های فعالیت‌های سایبری 0/77 و رفتار سایبری 0/84 می‌باشد. ضریب روایی نیز برای فعالیت‌های سایبری بین 0/68 تا 0/89 و برای رفتار سایبری بین 0/87 تا 0/65 می‌باشد (34). در این پژوهش نیز روایی و پایایی ابزار بررسی گردید و نتایج نشان داد که ضریب روایی این ابزار در بعد «فعالیت» پرسه زنی سایبری بین 0/24 تا 0/74 و در بعد «رفتار» پرسه زنی سایبری بین 0/30 تا 0/75 با سطح معناداری 0/0001 برای کلیه گویه‌ها می‌باشد و ضریب پایایی آن نیز بر حسب ضریب آلفای کرونباخ در بعد «فعالیت» پرسه زنی سایبری 0/84 و در بعد «رفتار» پرسه زنی سایبری 0/76 به‌دست آمد که حاکی از پایایی مطلوب پرسشنامه است.

به منظور بررسی مقوله آسیب پذیری دانشجویان از تعدی‌های غیراخلاقی سایبری از ابزاری که تلفیقی از دو پرسشنامه موجود در این زمینه بودند، استفاده گردید (35 و 36). این ابزار شامل 9 گویه می‌باشد که میزان قربانی شدن و آسیب پذیری دانشجویان در برابر تعدی‌های غیراخلاقی سایبری اعم از هک شدن و سرقت اطلاعات، دریافت فایل‌های ویروسی، اهانت و توهین توسط دیگران، آزار و اذیت و تهدید و نظایر اینها را مورد سنجش قرار می‌داد. نتایج حاصل از اعتباریابی این ابزار نشان داد که ضریب روایی آن بین 0/57 تا 0/88 با سطح معناداری 0/0001 برای کلیه گویه‌ها و ضریب پایایی آن بر اساس آلفای کرونباخ 0/92 می‌باشد.

برای سنجش احساس شادکامی دانشجویان نیز از فرم کوتاه پرسشنامه شادکامی آکسفورد که در داخل اعتباریابی شده بود، استفاده گردید. نتایج تحلیل عاملی تاییدی برای بررسی روایی این ابزار نشان داده است که قابلیت سنجش شادکامی به‌عنوان سازه‌ای تک بعدی را دارد. نتایج حاصل از بررسی پایایی این ابزار با استفاده از

جدول 2. ماتریس ضرایب همبستگی هر یک از ابعاد پژوهش

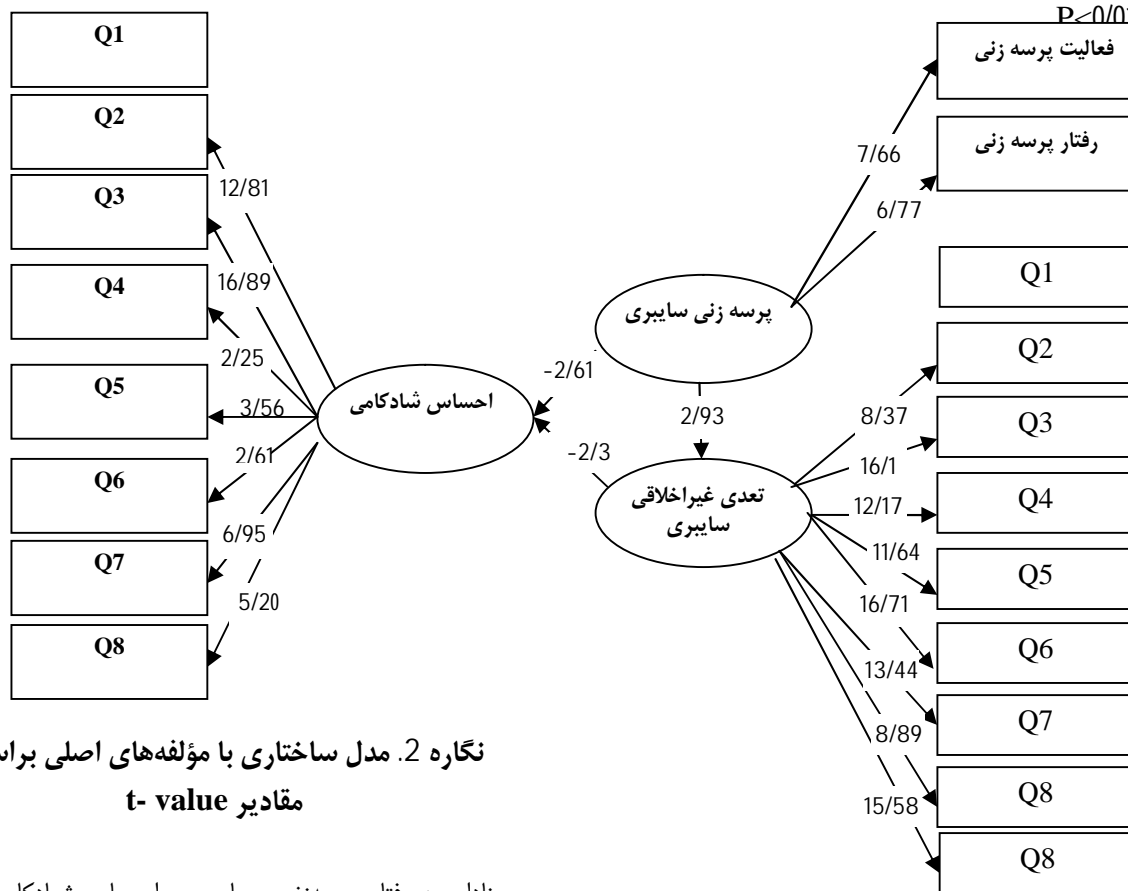
متغیرها	فعالیت پرسه‌زنی سایبری	رفتار پرسه‌زنی سایبری	احساس شادکامی
فعالیت پرسه‌زنی سایبری			
رفتار پرسه‌زنی سایبری	0/67**		
تعدی غیراخلاقی سایبری	0/17*	0/23**	
احساس شادکامی	-0/07	0/16*	-0/14*

Chi-Square=۳۱۹/۵۵ DF=۱۳۶ P-value=۰/۰۰۰ RMSEA=۰/۰۸۳

براساس نگاره (2) پرسه زنی سایبری دانشجویان رابطه مثبت و معناداری با قربانی شدن آنان در برابر تعدی‌های غیراخلاقی سایبری (t- value = 2/93) دارد. در حالی که این متغیر با احساس شادکامی دانشجویان رابطه منفی و معناداری (t- value = -2/61) دارد. به علاوه قربانی شدن دانشجویان در برابر تعدی‌های غیراخلاقی سایبری رابطه منفی و معناداری با احساس شادکامی آنان (t- value = -2/3) دارد. در نگاره (3) نیز روابط ساختاری بر اساس ضرایب معناداری نشان داده شده است که حاکی از روابط

* P<0/05

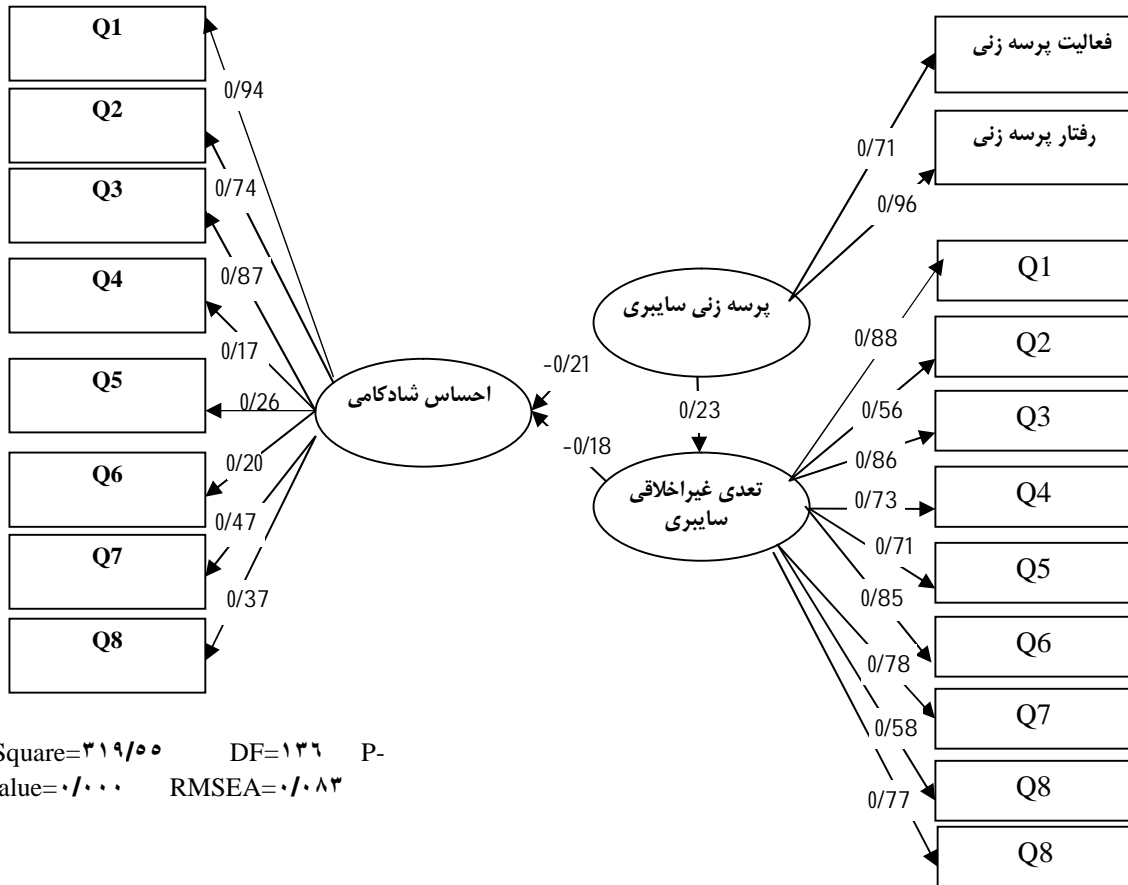
** P<0/01

نگاره 2. مدل ساختاری با مؤلفه‌های اصلی براساس مقادیر t-value

معنادار بین رفتار پرسه‌زنی سایبری و احساس شادکامی، آسیب پذیری از تعدی‌های غیراخلاقی سایبری و احساس شادکامی و

پس از بررسی روابط همبستگی متغیرها، روابط علی بین آنها با به‌کارگیری مدل معادلات ساختاری بررسی شد. نتایج حاصل از مدل

Chi-Square=۳۱۹/۵۵ DF=۱۳۶ P-value=۰/۰۰۰ RMSEA=۰/۰۸۳

نگاره 3. مدل ساختاری با مولفه‌های اصلی بر اساس ضرایب معناداری

نتایج حاصل از بررسی شاخص‌های برازش مدل علی پژوهشی نشان دهنده برازش مناسب مدل است (جدول 3).

پرسه‌زنی سایبری و آسیب‌پذیری از تعدی‌های غیراخلاقی سایبری دارد.

جدول 3. شاخص‌های برازش مدل نهایی

NFI	NNFI	CFI	IFI	RMSEA	χ^2/df	Df	χ^2
0/91	0/93	0/95	0/95	0/083	2/34	136	319/55

دانشگاه باشد. به نظر می‌رسد که پرسه زنی سایبری می‌تواند آثار منفی بر ایمنی و امنیت افراد داشته باشد و زندگی آنان را تحت تاثیر قرار دهد (6)، آنان را قربانیان تعدی‌های غیراخلاقی سایبری نماید و از این طریق احساس شادکامی آنان را که لازمه هر گونه کار و فعالیتی است، کاهش دهد. لذا، پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه رفتار پرسه‌زنی سایبری با تعدی غیراخلاقی سایبری و احساس شادکامی دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شیراز انجام شد. یافته‌ها نشان داد که پرسه‌زنی سایبری رابطه مثبت و معناداری با قربانی شدن به وسیله تعدی اخلاقی سایبری دارد. این یافته بیانگر آن است که هرچه دانشجویان تمایل بیشتری به استفاده از اینترنت در موارد غیرمرتبط با فعالیت‌های کلاسی در طول شبانه روز به ویژه

بحث

فناوری اطلاعات و ارتباطات علیرغم مزایای فراوان، نگرانی‌های اخلاقی را نیز افزایش داده است و کاربران را با رفتارهای غیراخلاقی روبرو ساخته است (38). در این راستا باید گفت که یکی از معضلات اساسی دانشگاه‌ها در شرایط فعلی استفاده مازاد و غیرمسئولانه برخی از دانشجویان از فناوری‌های دانشگاهی مانند اینترنت برای مقاصد شخصی غیرتحصیلی است. چراکه این امر نه تنها باعث هدر روی منابع دانشگاه می‌شود، بلکه زمانی را که دانشجو باید صرف تحصیل و فعالیت‌های علمی و پژوهشی خود نماید، به بطلت گذرانده می‌شود (4)، که پیامد آن می‌تواند بروز آسیب‌های روحی و روانی فردی برای دانشجو و در نتیجه کاهش عملکرد تحصیلی وی و نهایتاً آسیب به

است (22). این یافته با پژوهش‌هایی که به بررسی رابطه تعدی غیراخلاقی سایبری با احساس شادکامی می‌پردازند (25-29) نیز همسو می‌باشد.

یافته دیگر پژوهش ارتباط منفی و معنادار رفتار پرسه زنی سایبری با احساس شادکامی دانشجویان است. این یافته به معنی آن است که با افزایش میزان استفاده دانشجویان از اینترنت دانشگاه برای مقاصد شخصی و فعالیت‌های غیرعلمی و تحصیلی مانند بازی‌های اینترنتی، استفاده از شبکه‌های اجتماعی، خرید آنلاین و مانند اینها (1)، احساس لذت و رضایت آنان از زندگی کاهش می‌یابد. دلیل احتمالی این یافته می‌تواند در کاهش تعاملات رودروری دانشجویان با دیگران در نتیجه افزایش رفتار پرسه زنی سایبری باشد. در واقع وقتی دانشجو از فناوری در کلاس برای مقاصد غیرعلمی استفاده می‌کند، میزان ارتباط وی با همکلاسی‌ها و اساتید کاهش می‌یابد. این در حالی است که ارتباطات و تعاملات رو در رو تاثیر زیادی بر ایجاد احساس شادی در افراد دارد (29). از سوی دیگر نفس ناپسند بودن رفتار پرسه زنی سایبری چه در زمان کلاس درس و حین تدریس استاد، و چه در استفاده از اینترنت دانشگاه برای امور فردی و غیرتحصیلی، علیرغم اطلاع‌رسانی‌های صورت گرفته، می‌تواند با استرس همراه باشد. در واقع، در طول زمان کلاس درس که دانشجو اقدام به چنین رفتاری می‌کند، ممکن است وی به نحو مدام نگران برخورد منفی استاد و یا مسئولان دانشگاه باشد. بنابراین ممکن است که استرس وی افزایش یابد. این در حالی است که استرس یکی از عوامل مؤثر در کاهش احساس شادی در دانشجویان می‌باشد (20). دلیل دیگر این یافته می‌تواند کاهش احساس امنیت و قربانی شدن در برابر تعدی‌های غیراخلاقی سایبری باشد که قبلاً به آن اشاره شد. این یافته با پژوهش‌هایی که به بررسی رابطه رفتار پرسه زنی سایبری با احساس شادکامی می‌پردازد (30-33) همسو می‌باشد.

با توجه به مطالب مذکور باید ادعا نمود که برای کاهش پرسه زنی سایبری و آسیب‌پذیری از تعدی‌های غیراخلاقی سایبری و در نتیجه افزایش احساس شادکامی دانشجویان باید اقدامات مختلفی صورت پذیرد که یکی از مهمترین آنها، ارائه آموزش‌های شهروندی سایبری به دانشجویان می‌باشد. آموزش‌هایی که آنان را با حقوق خود و دیگران و چگونگی استفاده از فرصت‌ها و احتراز از تهدیدات و خطرات فضای سایبری آشنا سازد. نتایج این پژوهش می‌تواند توجه مسئولان و محققان را به توجه و مطالعه پدیده شایع و کمتر مورد بررسی و مذاقه پرسه‌زنی سایبری جلب کند و مانع از توسعه عواقب منفی آن مانند افزایش تعدی غیراخلاقی سایبری و کاهش سطح نشاط در سیستم آموزشی گردد. در همین راستا پیشنهاد می‌شود که محققان در پژوهش‌های آتی خود به بررسی سایر عواقب پرسه زنی سایبری در سطوح فردی و سازمانی برای دانشگاه و نظام آموزشی بپردازند. همچنین، سایر عوامل مؤثر بر قربانی شدن دانشجویان در برابر

ساعات کلاسی داشته باشند و رفتار پرسه زنی سایبری در آنان به وفور مشاهده شود (2)، ممکن است بیشتر تحت تاثیر نا امنی‌ها و بی‌اخلاقی‌های فضای سایبری قرار گیرند و قربانی تعدی‌های سایبری شوند (6). دلیل احتمالی این یافته می‌تواند اعتیاد افراد به استفاده از اینترنت در پی ازدیاد رفتار پرسه‌زنی سایبری باشد. در واقع، هرچه افراد مدت زمان بیشتری را بدون هدف و در انواع سایت‌های مختلف بگذرانند، احتمال قربانی شدن نسبت به تعدی‌های غیراخلاقی سایبری آنان بیشتر است. البته قربانی شدن در برابر تعدی‌های غیراخلاقی لزوماً در سایت‌های غیرعلمی رخ نمی‌دهد، بلکه در برخی مواقع با مراجعه سایت‌های علمی نیز رفتارهای غیراخلاقی به وقوع می‌پیوندد (39). این شرایط زمانی بدتر می‌شود که افراد بدون آموزش‌های لازم در حوزه مهارت‌های سایبری اقدام به پرسه زنی سایبری نمایند. یکی دیگر از دلایل احتمالی این یافته فقدان مهارت‌های شهروندی سایبری است. بنابراین، برای جلوگیری از قربانی شدن افراد در برابر تعدی‌های غیراخلاقی سایبری، نیازمند توسعه و اجرای برنامه‌هایی است که دانشجویان، دانش‌آموزان، خانواده‌ها، اساتید و معلمان را درگیر آموزش‌های مناسب نماید (12). این یافته با نتایج پژوهش‌هایی که به بررسی رابطه رفتار پرسه‌زنی سایبری و تعدی‌های غیراخلاقی سایبری می‌پردازند (23 و 24) همسو می‌باشد.

از دیگر یافته‌های این پژوهش رابطه منفی و معنادار قربانی شدن دانشجویان در برابر تعدی غیراخلاقی سایبری با احساس شادکامی آنان است. این یافته بیانگر آن است که با افزایش اقدامات هدفمند و متجاوزانه غیراخلاقی که علیه دانشجویان با استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی الکترونیک، رخ می‌دهد (8)، احساس شادکامی در آنها کاهش می‌یابد و در نتیجه احساس لذت و رضایت آنان از زندگی کم می‌شود، و اغلب این افراد روحیه خود را از دست می‌دهند و احساس ناخرسندی را تجربه می‌نمایند (18). در تبیین این یافته باید ادعا نمود که یکی از دلایل ایجاد چنین نتیجه‌ای می‌تواند عدم توانایی دانشجو در دفاع از خود در برابر رفتارهای تعدی‌گرایانه و غیراخلاقی سایبری دیگران باشد (8). چراکه ممکن است افراد آموزش‌های صحیحی در این زمینه ندیده باشند و دلیل آن نیز عملکرد نامناسب جامعه و نظام آموزشی در ارائه آموزش‌های لازم در حوزه سایبری باشد (17). در این شرایط اغلب افراد تلاش می‌کنند تا قربانی شدن خود در فضای سایبری را از دیگران به ویژه خانواده‌های خود پنهان کنند (15). نتیجه چنین شرایطی کاهش تعاملات رودروری فرد با دیگران و عدم کسب حمایت‌های عاطفی و اجتماعی است که همگی می‌تواند بستر عملکرد تحصیلی ضعیف، افسردگی و تمایل به خودکشی و در نتیجه کاهش سطح نشاط و شادکامی آنان گردد. بنابراین، برای کاهش همه این عواقب منفی، سیاست‌گذاری و انجام اقدامات عملی توسط مسئولان نظام آموزشی امری لازم و ضروری

11. Cyber stalking	ترهیب سایبری
12. Cyber denigration	تشویش سایبری
13. Cyber masquerading	خود بدلی سایبری
14. Cyber outing	افشای سایبری
15. Sense of happiness	احساس شادکامی

تعدی‌های غیراخلاقی سایبری مانند میزان آموزش و مهارت آنان جهت اجتناب از شرایط تهدیدزا و راه‌های مقابله با آن، نقش قوانین و فرهنگ مورد بررسی قرار گیرد. به علاوه، پرداختن به سایر عوامل مؤثر بر احساس شادکامی دانشجویان و دستاوردهای آن برای نظام آموزشی از جمله موارد ضروری است که باید مورد ملاحظه قرار گیرد.

References

1. Yılmaz FG, Yılmaz R, Öztürk HT, Sezer B, Karademir T. (2015). Cyberloafing as a barrier to the successful integration of information and communication technologies into teaching and learning environments. *Computers in Human Behavior*; 45:290-8.
2. Keser H, Kavuk M, Numanoglu G. (2016). The relationship between cyber-loafing and internet addiction. *Cypriot Journal of Educational Sciences*; 11(1):37-42.
3. Sharma SK, Joshi A, Sharma H. (2016). A multi-analytical approach to predict the Facebook usage in higher education. *Computers in Human Behavior*; 55:340-53.
4. Akbulut Y, Dursun ÖÖ, Dönmez O, Şahin YL. (2016). In search of a measure to investigate cyberloafing in educational settings. *Computers in Human Behavior*; 55:616-25.
5. Lim VK. (2002). The IT way of loafing on the job: Cyberloafing, neutralizing and organizational justice. *Journal of Organizational Behavior*; 23(5):675-94.
6. Hussain S, Parida T. (2017). Exploring cyberloafing behavior in south-central ethiopia: A close look at MadaWalabu University. *Journal of Media and Communication Studies*; 9(2):10.
7. Saeed Pour K. (2009). *Administrative ethics*. Qom: Excellent Publication. (In Persian).
8. Smith PK, Mahdavi J, Carvalho M, Tippett N. (2006). An investigation into cyberbullying, its forms, awareness and impact, and the relationship between age and gender in cyberbullying. [Research Brief]. London: School and Family Studies, Goldsmiths College, University of London.
9. Berne S, Frisén A, Schultze-Krumbholz A, Scheithauer H, Naruskov K, Luik P, Katzer C, Erentaite R, Zukauskienė R. (2013). Cyberbullying assessment instruments: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior*; 18(2):320-34.
10. Safaria T. (2016). Prevalence and impact of cyberbullying in a sample of Indonesian junior high school students. *Journal of Educational Technology*; 15(1).
11. Athanasiades C, Kamariotis H, Psalti A, Baldry AC, Sorrentino A. (2015). Internet use and cyberbullying among adolescent students in Greece: the "Tabby" project. *Hellenic Journal of Psychology*; 12(1):14-39.
12. Didden R, Scholte RH, Korzilius H, de Moor JM, Vermeulen A, O'Reilly M, Lang R, Lancioni GE. (2009). Cyberbullying among students with intellectual and developmental disability in special education settings. *Developmental neurorehabilitation*; 12(3):146-51.

نتیجه‌گیری

بر اساس یافته‌ها می‌توان نتیجه گرفت که رفتار پرسه‌زنی سایبری به‌طور مستقیم و غیرمستقیم می‌تواند موجب قربانی شدن دانشجویان در برابر تعدی‌های غیراخلاقی سایبری باشد و ارتباط منفی و معناداری نیز با احساس شادکامی دانشجویانی داشته باشد. احساسی که می‌تواند منشا خلاقیت، نوآوری، تصمیم‌گیری‌های صحیح، مشارکت افزون‌تر، روحیه و انگیزه فعالیت‌های علمی و تحصیلی و مانند اینها باشد، و منجر به عملکرد مطلوب دانشجو و دانشگاه گردد. این یافته می‌تواند بیانگر این پیام مهم نیز باشد که احساس شادکامی در دانشجویان می‌تواند با استفاده نادرست فروان از فناوری ارتباط داشته باشد. این در حالی است که حذف فناوری برای جلوگیری از عواقب منفی آن نیز اقدامی معقول نیست. بنابراین لازم است که سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های صحیحی در این زمینه از سوی مسئولان مربوطه صورت گیرد.

ملاحظه‌های اخلاقی

در پژوهش حاضر کلیه اصول اخلاقی مانند امانتداری علمی، پرهیز از انتشار و ارسال مجدد و همزمان مقاله، رازداری و محرمانه ماندن اطلاعات هویتی افراد نمونه و رضایت آگاهانه آنها از شرکت در پژوهش و نظایر اینها مورد توجه قرار گرفته است.

سپاسگزاری

از حمایت‌های بنیاد ملی نخبگان و همکاری کلیه کارکنان و دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی شیراز که محققان را در انجام پژوهش یاری رساندند، تقدیر و تشکر به عمل می‌آید.

واژه‌نامه

1. E- communications	ارتباطات الکترونیکی
2. E- learning	آموزش الکترونیکی
3. E- health	بهداشت الکترونیکی
4. E-commerce	تجارت الکترونیکی
5. Cyber loafing	پرسه‌زنی سایبری
6. Ethic	اخلاق
7. Non ethical cyberbullying	تعدی‌های غیراخلاقی سایبری
8. Information and communication technology	فناوری اطلاعات و ارتباطات
9. Flaming bullying	تعدی نیابتی
10. Online harassment	تادی سایبری

27. Waisglass N. (2017). The lasting effects of cyber bullying on well-being. Available at: https://ir.lib.uwo.ca/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1008&context=brescia_psych_uht. Accessed: 12 Jun 2017.
28. Padir MA, Eroglu Y, Çaliskan M. (2015). The investigation of relationships between subjective happiness, cyber bullying, and cyber victimization in adolescents. *Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*; 2(3).
29. Kim J, Lee JE. (2011). The Facebook paths to happiness: Effects of the number of Facebook friends and self-presentation on subjective well-being. *CyberPsychology, Behavior, and Social Networking*; 14(6):359-64.
30. Lee KS, Ono H. (2008). Specialization and happiness in marriage: A US-Japan comparison. *Social Science Research*; 37(4):1216-34.
31. Chang MK, Cheung W. (2001). Determinants of the intention to use Internet/WWW at work: a confirmatory study. *Information & Management*; 39(1):1-4.
32. Çelik N (2014). Job satisfaction? Impact on cyberloafing: An University example. UK: InProceedings of International Academic Conferences: International Institute of Social and Economic Sciences.
33. Askew K. (2012). The relationship between cyberloafing and task performance and an examination of the theory of planned behavior as a model of cyberloafing. USA: University of South Florida.
34. Van Doorn ON. (2017). Cyberloafing: A multi-dimensional construct placed in a theoretical framework (Doctoral dissertation. [Master's thesis]. USA: Eindhoven University of Technology.
35. Hinduja S, Patchin JW. (2012). Bullying beyond the schoolyard: Preventing and responding to cyberbullying. *Security Journal*; 25 (1): 88-89.
36. Çetin B, Yaman E, Peker A. (2011). Cyber victim and bullying scale: A study of validity and reliability. *Computers & Education*; 57(4):2261-71.
37. Dehshiri G, Balootbangan A, Najafi M, Moghaddamzadeh A. (2014). Oxford happiness inventory psychometric properties. *Quarterly Journal of Measuring and Educational Evaluation Studies*; 5 (12): 9-26. (In Persian).
38. Jafari M, Rezaean A, Shamsi F. (2017). Ethical gap in norms of information application. *Ethics in Science and Technology*; 11 (4):59-69. (In Persian).
39. Sadeghiarani Z, Mirghafoori H, Sabet Z. (2013). Ethical decision making in the cyberspace and demographic factors affecting: Study of internet crimes in Yazd Province. *Ethics in science and Technology*; 8 (1):60-69. (In Persian).
13. Beran T, Li Q. (2007). The relationship between cyberbullying and school bullying. *Journal of Student Wellbeing*; 1(2), 15-33.
14. Johnson LD, Haralson A, Batts S, Brown E, Collins C, Van Buren-Travis A, et al. (2016). Cyberbullying on social media among college students. *ACA Nwledge Center*.
15. Willard NE. (2007). *Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress*. USA: Research Press.
16. Malmir M, Khanahmadi M, Farhud DD. (2014). Are happier people more ethical?. *Ethics in Science and Technology*; 9 (2): 1-9. (In Persian).
17. UNESCO. (2017). Promoting learner happiness and wellbeing. Available at: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002489/248948e.pdf>. Accessed: 4 Jun 2017.
18. Rahighee F. (2015). A descriptive study of nurses' happiness at ShahidSadoughi hospital. *Journal of Mental Disorders and Treatment*; 1 (1): 1-3.
19. Malik S. (2013). Gender differences in self-esteem and happiness among university students. *International Journal of Development and Sustainability*; 2(1): 445-454.
20. Ruiz-Aranda D, Extremera N, Pineda-Galán C. (2014). Emotional intelligence, life satisfaction and subjective happiness in female student health professionals: the mediating effect of perceived stress. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*; 21(2):106-13.
21. GomisChorro E, Morales Fernández Á, Gilar-Corbi R. (2017). Happiness and values in the formation of personal identity in students of the fifth and sixth grade at primary school. *Universal Journal of Educational Research*; 5(5): 881-890.
22. Demirbatir E, Helvacı A, Yılmaz N, Gul G, Senol A, Bilgel N. (2013). The psychological well-being, happiness and life satisfaction of music students. *Psychology*; 4(11):16.
23. Khansa L, Kuem J, Siponen M, Kim SS. (2017). To cyberloaf or not to cyberloaf: The impact of the announcement of formal organizational controls. *Journal of Management Information Systems*; 34(1):141-76.
24. Lowry PB, Moody GD, Chatterjee S. (2017). Using IT design to prevent cyberbullying. *Journal of Management Information Systems (JMIS)*; 34(3), 863-901.
25. Navarro R, Ruiz-Oliva R, Larrañaga E, Yubero S. (2015). The impact of cyberbullying and social bullying on optimism, global and school-related happiness and life satisfaction among 10-12-year-old schoolchildren. *Applied Research in Quality of Life*; 10(1):15-36.
26. Uusitalo-Malmivaara L, Lehto JE. (2016). Happiness and depression in the traditionally bullied and cyberbullied 12-year-old. *Open Review of Educational Research*; 3(1):35-51.